

ઘોરણા : 11 ગુજરાતી

પાદ : 5

છખા/બખાણાં

સ્વાધ્યાય

છપ્પા

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોનોના ઉત્તર એક-એક વાક્યમાં લખો.

(1) નગરમાં આગ લાગવાથી કોણ ભય અનુભવતું નથી?

➤ નગરમાં આગ લાગવાથી પંખી ભય અનુભવતું નથી.

(2) ઊંદર શા માટે શોર કરે છે?

➤ નગરમાં લાગેલી આગથી ડરીને ઊંદર શોર કરે છે.

(3) કોણી અનુભવરૂપી પાંખ આકાશમાં વિહરે છે?

➤ જ્ઞાનીજનોની અનુભવરૂપી પાંખ આકાશમાં વિહરે છે.

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર ઉત્તર લખો.

(1) પહેલા છખા દ્વારા અખો શું કહેવા માંગે છે?

➤ પહેલા છખા દ્વારા અખો એમ કહેવા માગે છે કે અનુભવજ્ઞાન જ જીવનની અનેક વિટંબળામાંથી બહાર નીકળવાનો સાચો રાહ દર્શાવે છે. અખો ઉંદર અને પંખીના દૃષ્ટાંત દ્વારા આ હકીકત સ્પષ્ટ કરે છે. જો નગરમાં આગ લાગે તો પંખીને તેની કોઈ ચિંતા કે ફરિયાદ હોતી નથી, કેમ કે એ આગથી બચવા પોતાની પાંખ વડે ઊડી શકે છે, પોતાની જતને બચાવી શકે છે.

પણ ઉંદર બિચારા ક્યાં જાય? એટલે એ ડરના માર્યા ચું ચું શોર
મચાવે છે. એની પાસે પંખીની જેમ ઊડવાની તાકાત નથી.
આમ, અજ્ઞાનીજન ઉંદર જેવા છે. એમની પાસે અનુભવજ્ઞાન
નથી એટલે તેઓ સંસારની વિટંબળાઓથી ડરી જાય છે. પણ
જાનીજનો સંસારની વિટંબળાઓથી સહેજ પણ ડરતા નથી તેઓ
પોતાના અનુભવજ્ઞાનથી એ વિટંબળાઓને ઉકેલી શકે છે.
ટ્રેકમાં, અનુભવજ્ઞાન જ સંસારની વિટંબળાઓને ઉકેલવાનો
એકમાત્ર ઉપાય છે.

(2) બીજા છપા દ્વારા અખો શી પ્રેરણા આપે છે?

➤ અખો જેમને સંસ્કૃત ભાષા સારી રીતે બોલતાં આવડતી ન હોય તેમને બીજા છપા દ્વારા હિંમત આપે છે. અખો કહે છે, કોઈને સંસ્કૃત ભાષા બરાબર ન આવડતી હોય તો શું થયું?પ્રાકૃતભાષા માં તે પોતાની ભાવના રજૂ કરી શકે ને !પ્રાકૃતભાષામાં રજૂ કરે એટલે શું એની ભાવનાનું કોઈ મૂલ્ય જ નથી? ભાષાને આટલું બધું મહત્વ આપવાની શી જરૂર છે? જેમ યુદ્ધના મેદાનમાં યોઝો ભાષાથી નહિ, પણ પોતાની બહાદુરીથી લડે છે.

આથી જ તે શુરવીર કહેવાય છે. એમ ભાષા મહત્ત્વની નથી,
ભાષા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતી ભાવનાનું મૂલ્ય વિશેષ છે.
આમ કહી અખો સોને પ્રેરણા આપે છે કે જીવનનો સધળો
વ્યવહાર મૂળાક્ષરના ભાવન અક્ષર પર ભલે ચાલતો હોય, પણ
એથીય પર ત્રેપનમા અક્ષરરૂપી પરમતત્ત્વ પરમાત્માને જે જાણે
છે, તેનો બેડો પાર થઈ જાય અર્થાત् તે સંસારમાંથી મુક્ત થઈ
જાય.

(3) 'બાવનનો સધળો વિસ્તાર' એટલે શું?

- જીવનનો સધળો વ્યવહાર મૂળાક્ષરના બાવન અક્ષરથી રચાતી ભાષાનો વિસ્તાર.

પ્રશ્ન : 3 મુદ્દાસર નોંધ લખો.

- (1) 'આવી નગરમાં લાગી લાય' છખ્પા દ્વારા ૨જી થયેલા જ્ઞાનના મહિમા વિશે નોંધ લખો.
- નગરમાં અચાનક આગ લાગે તો પંખી સહેજે ફરિયાદ કરતું નથી, કેમ કે એ ઉડીને આગથી બચી શકે છે, પણ પાંખ વગરના ઉંદર બિચારા ક્યાં જાય? એટલે એ ડરના માર્યા ચું ચું અવાજ કરીને શોર મચાવે છે. એની પાસે પાંખ નથી એટલે એનામાં પંખીની જેમ ઉડવાની તાકાત નથી. કવિ અખો ઉંદર અને પંખીનાં દૃષ્ટાંત દ્વારા

કહે છે કે અજ્ઞાની માણસ પાસે અનુભવજ્ઞાન ન હોવાશી એ
સંસારની મુશ્કેલીઓથી બચી શકતા નથી. આશી તેઓ ડરી જઈને
ઉંદરની જેમ શોર મચાવે છે; પરંતુ જ્ઞાનીજનને પંખીની જેમ
કરિયાદ કે ચિંતા નથી. એ સંસારની વિટંબળાઓથી બિલકુલ ડરતા
નથી, કારણ કે એમની પાસે અનુભવરૂપી પાંખે છે. એ પાંખથી
જ્ઞાનરૂપી આકાશ સુધી પહોંચી શકે છે. આશી અનુભવજ્ઞાનના બગે
એ સારી રીતે જીવન પસાર કરી શકે છે. તાત્પર્ય એ છે કે અનુભવ
જ્ઞાન સંસારની વિટંબળામાંથી ઉગરવાનો એકમાત્ર ઉપાય છે.

(2) ભાષા વિષેના અખાના વિચારો વિશે નોંધ લખો.

➤ અખો ભાષાને મહત્વ આપનારને મૂર્ખ કહે છે. અખાના મતે જેમ યુદ્ધના મેદાનમાં યોદ્ધો પોતાની ભાષાથી નહિ, પણ પોતાની બહાદુરીથી લડે છે. આથી જ એ 'શૂરવીર' કહેવાય છે. એમ ભાષા કરતાં એમાં રજૂ થયેલી ભાવનાનું જ વિશેષ મહત્વ છે. કોઈને સંસ્કૃત ભાષા બરાબર ન આવડતી હોય તો શું થયું? પ્રાકૃતભાષામાં તો તે પોતાની ભાવના રજૂ કરી શકે ને! શું એની ભાવનાનું પ્રાકૃતભાષામાં કોઈ મૂલ્ય જ નથી?

જીવનનો સઘળો વ્યવહાર બાવન અક્ષરથી જ ચાલે છે; પરંતુ
એથીય પર ત્રેપનમા અક્ષરરૂપી પરમતત્વ પરમાત્માને જાણે તો
તનો બેડો પાર થઈ જાય અર્થાત તે સંસારમાંથી મુક્ત થઈ જાય.

બાળી

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોનોના ઉત્તર એક-એક વાક્યમાં લખો.

(1) કવિએ કયું અચરજ જોયું?

➤ કવિએ પડાયાનું અચરજ જોયું.

(2) કાયા ઉપર શું શું રહેલું છે?

➤ કાયા પર હાડકાં, વાળ, લોહી, નખ અને ચામડી છે.

(3) હંસ કોણી પાસે બેસતા નથી?

➤ હંસ સરોવર કાંઠે બેસતા નથી.

(4) કવિએ કોને સરોવર કહ્યું છે?

➤ કવિએ દર્પણને સરોવર કહ્યું છે.

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર ઉત્તર લખો.

(1) પહેલા ઊખાણાં દ્વારા કવિ શું કહેવા માંગે છે?

➤ પહેલા ઊખાણા દ્વારા કવિ એમ કહેવા માગે છે કે પડછાયો આશ્રય પમાડે છે. એ સુંદર દેખાય છે. એ શીતળ છે એટલે કવિએ એને અમૃતથી મીઠો કહ્યો છે. મનુષ્યના શરીર ઉપર હાડકાં છે, વાળ છે, લોહી છે, નખ છે, ચામડી છે, પણ પડછાયા પાસે તો આમાંનું

કાંઈ જ નથી, ઇતાં એની પાસે અમૃત જેવી શીતળતા છે. એ
વાતનું કવિને અચરજ થાય એ સ્વાભાવિક છે. આમ, કવિ
'પડછાયા'ના ગુણધર્મ વર્ણવી ચતુર નરને એનો ઉત્તર આપવા
જણાવે છે.

(2) બીજા ઉખાણાં દ્વારા કવિ શું કહેવા માંગે છે?

➤ બીજા ઉખાણામાં કવિએ દર્પણ વિશે કોતુક જગાડ્યું છે. કવિ દર્પણને સરોવર તરીકે ઓળખાવે છે. આ સરોવર નિર્મળ નીરથી ભર્યું હોવા છતાં કોઈ મુસાફર એનું પાણી પીતું નથી. હંસ આ સરોવરને તીરે આવીને બેસતો નથી, આ સરોવર અર્થાત્ આ દર્પણમાં નારીનું રૂપસૌદર્ય જોઈ અનેક જણ એના રૂપ પાછળ ઘેલા થયા છે. એનાથી નાયિકાના શરીરને કોઈ હાનિ થતી નથી. ઊલટું એનું દેહસૌદર્ય તાજું રહે છે, ખીલી ઊઠે છે.

આથી ઉખાણાને અંતે કવિ કહે છે કે ભલે એ દર્પણ આકું લાગે,
ઇતાં પતિ પાસે દર્પણ મગાવતી પણીને તો એ દર્પણમાં જોઈ
સૌઝ શાણગાર સજીને પોતાના યૌવનને પૂર્ણ કરવાની હોંશ છે.

Thanks

For watching